

MÜNÂVÎ, Yahyâ b. Muhammed

MÜNÂVÎ, Yahyâ b. Muhammed

(يحيى بن محمد المناوي)

Ebû Zekeriyâ Şerefüddîn Yahyâ
b. Muhammed b. Muhammed
b. Muhammed el-Haddâdî
el-Münâvî el-Kâhîrî
(ö. 871/1467)

Şâfiî fakihî ve kâdilkudâtî.

Zilhicce 798'de (Eylül 1396) Kahire'de doğdu. Aslen Tunuslu bir aileye mensuptur. Büyük dedesi Cemâleddin Muhammed, Tunus'un Haddâde köyünden göç ederek Orta Mısır'da Nil'in batı kıyısındaki Münyetü Benî Husayb'a gelmiş, daha sonra babası buradan ayrılp Kahire'ye yerleşmiştir. Münâvî öğrenimine Kahire'de başladı. On yaşında hâfızlığını tamamladı; ayrıca fıkıh, fıkıh usulü, hadis ve nahiv konularında bazı temel metinleri ezberledi. Muhammed b. Abdüddâim el-Birmâvî, Şemseddin el-Garrâkî, Mecdüddin el-Birmâvî, Şemseddin eş-Şattanûfî, İmâdüddin İbn Şeref el-Makdisî, Nâsirüddin Muhammed b. Abdülvehhâb el-Bârinbârî ve İbnü'l-Hümâm'dan fıkıh, ferâiz, Arap edebiyatı, hesap, astronomi, mûsiki, mantık ve felsefe okudu. En çok faydalandığı hocası aynı zamanda eniştesi olan Veliiyyüddin İbnü'l-İrâkî'dir. Ondan Arapça, fıkıh ve usul dersleri yanında imlâ meclislerinde kendisiyle birlikte bulunarak hadis aldı. 815 (1412) ve 822 (1419) yıllarında hacca gitti. Orada Nûreddin İbn Selâme, Şemseddin İbnü'l-Cezerî, Şerefeddin İbnü'l-Küveyk, Zeynüddin İbnü'n-Nakkâş gibi âlimlerden hadis dinledi, ayrıca birçoğundan icâzet aldı.

Tasavvufa da meyleden Münâvî, İbrâhim el-Edkâvî ve İbrâhim b. Ahmed et-Tabâtabaî'ye intisap ederek kendilerinden tasavvuf terbiyesi aldı. Zeynüddin el-Hâfî'nin sohbetlerine katıldı. Bu arada ilmî faaliyetlerini de sürdürdü. Ezher Camii'nde hocalık yaptı; başta fıkıh olmak üzere usul, Arap dili, tefsir, hadis ve tasavvuf dersleri verdi. Şemseddin es-Sehâvî, Süyûtî, Şehâbeddin Ahmed eş-Şarâvî, Semhûdî, Bedreddin Muhammed el-Buhûtî, Burhâneddin İbn Zahîre onun talebelerinden bazılarıdır. Münâvî aracılığıyla tarikata intisap ettiğini belirten Sehâvî, hadis alanında fıkıhtaki gibi derin bilgi sahibi olmayan hocasının kendisinden *el-Kavlü'l-bedî* adlı eserini dinlediğini belirtir (*ez-Zeyl 'alâ Ref'i'l-İsr*, s. 462-463).

Hocası ve kayınpederi İbnü'l-Hümâm'ın takdirine mazhar olan Münâvî, onun des-

teğiyle Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Çakmak tarafından 4 Rebülühir 852'de (7 Haziran 1448) Salâhiyye Medresesi yöneticiliği ve hocalığına, 22 Receb 853'te (10 Eylül 1449) Mısır Şâfiî kâdilkudâtlığına getirildi. 28 Safer 857 (10 Mart 1453) tarihine kadar aralıksız sürdürdüğü bu görevlerinden el-Melikü'l-Eşref İnal tarafından uzaklaştırıldı. 24 Cemâziyelevvel 859'da (12 Mayıs 1455) müderrislik görevine iade edildi. 11 Şevval 865'te (20 Temmuz 1461) el-Melikü'z-Zâhir Hoşkadem tarafından getirildiği kâdilkudâtlık görevini 20 Şevval veya 20 Zilkade 867 (8 Temmuz veya 6 Ağustos 1463) tarihine kadar sürdürdü. 8 Receb 868'de (17 Mart 1464) yeniden tayin edildiği aynı göreve 13 Cemâziyelâhir 870 (31 Ocak 1466) tarihine kadar devam etti. 12 Cemâziyelâhir 871'de (19 Ocak 1467) vefat etti ve İmam Şâfiî'nin türbesi civarında defnedildi. Süyûtî'nin ifadesine göre mezhepte müctehid sayılan Münâvî'nin Şâfiî mezhebinde mâruf olan görüşlere muhalif görüş ve tercihleri bulunmaktadır (*Takrîrû'l-İstinâd*, s. 66). Zâhid, mütevazî ve cömert kişiliğiyle tanınan Münâvî'nin borca girecek fakirlere ve talebelere yardımda bulunduğu nakledilir.

Eserleri. 1. *Şerhu Muhtaşari'l-Müzenî*. Sehâvî, "Sıfatü's-salât" a kadar yapılan şerhin altı cilt olduğunu söyler (*ez-Zeyl 'alâ Ref'i'l-İsr*, s. 446). 2. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Behce*. Abdülgaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvî'nin fıkha dair *el-Hâvi's-şâgîr*'inin Zeynüddin İbnü'l-Verdî tarafından *el-Behcetü'l-verdiyye* adıyla nazma çekilmiş şekline hocası İbnü'l-İrâkî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir. 3. *Hâşiye 'ale'r-Ravzi'l-ünûf*. Abdurrahman b. Abdullah es-Süheyfî'nin siyer kitabı için kaleme aldığı hâşiyedir. 4. *Telhîşu Bezli'l-mâ'ûn*. İbn Hacer el-Askalânî'nin tâun konusundaki hadisleri topladığı *Bezli'l-mâ'ûn fi fazli't-tâ'ûn* adlı eserinin özetidir. *Tuhtetü'r-râgîbin fi beyâni emri't-tavâ'in* adını taşıyan bir nüshası Berlin Königlichen Bibliothek'te kayıtlıdır (nr. 6370). 5. *el-Fetâvâ*. Müellifin torunu Zeynelâbidin el-Münâvî tarafından derlenen fetvaları ihtiva eder. Şemseddin es-Sehâvî, hocasının rivayet ettiği kırk hadisi *el-İhtimâm bi-tahrîci erba'ine hadîşen min merviyi ceddinâ şeyhi'l-İslâm* adıyla tahrîc etmiş olup (*a.g.e.*, s. 462) bir nüshası Berlin Königlichen Bibliothek'te bulunmaktadır (nr. 1511).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 128; XV, 381, 424, 450, 459; XVI, 35, 286, 289, 292, 353; Sehâvî, *ed-Da'u'ü'l-lâmî*, X, 254-257; a.mlf., *ez-Zeyl 'alâ Ref'i'l-İsr* (nşr. Cûde Hilâl – M. Mah-

mûd Subh), Kahire 1966, s. 440-467; Süyûtî, *Hüsnü'l-mu'hâdara*, I, 445; a.mlf., *Takrîrû'l-İstinâd fi tefsiri'l-ictihâd* (nşr. Fuâd Abdülmün'im Ahmed), İskenderiye 1983, s. 66; *Keşfü'z-zunûn*, I, 237, 259, 625-627, 918; II, 1635; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 278, 312; VIII, 34, 46, 50, 52, 116, 134; Ahlwardt, *Verzeichnis*, I, 222; II, 598-599; Brockelmann, *GAL*, II, 93; *Suppl.*, II, 84; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 528; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 167; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XIII, 227-228.

MUHSİN KOÇAK

MÜNÂZARA

(المناظرة)

Gerçeğin ortaya çıkarılması için yapılan tartışmaların esaslarını inceleyen bilimin adı.

Sözlükte "bakmak, düşünmek" anlamındaki **nazar** kökünden türeyen ve "karşılıklı olarak bakmak, birlikte düşünmek" mânasına gelen **münâzara** kelimesi, terim olarak gerçeğin bilinmesine yönelik tartışmaların yöntem ve kurallarını araştırıp belirleyen ilmî disiplini ifade eder. Kur'an'da münâzara kelimesi geçmemekle birlikte nazar kökünden türeyen bazı fiillerle düşünmenin temel bilgi kaynakları arasında yer aldığına dikkat çekilmiş, fikrî tartışma ise **cedel** kavramı ile ifade edilmiştir. Ayrıca tartışmaların en güzel şekilde yapılması istenmiştir. Muhatabın amacını hedefinden saptırmak, ileri sürmediği bir görüşü isnat edip onu mağlûp etmeye çalışmak, muarızın kişiliğini küçük düşürücü tavırlar takınmak, kesin delile dayanmadan cedele girişmek, gerçeğin ortaya çıkmasından sonra tartışmayı sürdürmek, hakkı bâtil ve bâtili hak diye göstermeye çabalamak gibi ilmî ve ahlâkî nitelikler taşımayan tartışmalar yerilmiştir. Yine Kur'an'da, gerçeği savunmak amacıyla yapılması emredilen en güzel tartışma için bazı şartlar öngörülmüştür. Tartışmayı uygun zeminde yapmak, kesin delile dayanmak, getirilen açık delili kabul edip tartışmayı bitirmek ve muhataba karşı nazik davranmak bu şartların başlıcalarını oluşturur. Kur'an-ı Kerîm peygamberlerle kavimleri arasında geçen tartışmaları da aktarmaktadır. Bu tartışmalarda bir fikrin doğruluğunu kanıtlama veya yanlışlığını gösterme şeklindeki metotlar kullanılmıştır. Bir düşüncenin doğruluğunu ortaya koymak için gözlem ve deney, kıyas ve karşılaştırma yöntemlerinden faydalanılır. Düşüncenin yanlışlığını göstermek için de her şeyden önce iddiaya karşılık delil talep etme, iddianın doğruluğuna dair kanıt isteme, iddianın veya gerçeğinin ger-

çekle çeliştiğini gösterme, ihtimalleri göz önünde bulundurup tartışmaya açma, muarızı şüpheye düşürme, soru-cevap yoluyla ileri sürülen görüşü çürütme, kararlı bir tavır takınıp kesin bir ifade kullanma, muhatabın samimiyetsizliğini ve dolayısıyla haksızlığını ortaya koymak amacıyla sahte davranış içinde bulunan tarafa müştereken beddua etme (bk. MÜBÂHELE), darbimesel ve kissalar zikretme gibi yöntemlere başvurulur (Yavuz, s. 113-182).

Münâzara disiplini kelâm ve fıkhîta mezheplerin teşekkülüne bağlı olarak oluşmuştur. Farklı itikadî ve fıkhî mezhepleri benimseyen âlimler arasında erken dönemlerden itibaren çeşitli meclislerde ve özellikle Abbâsîler devrinde halifelerin saraylarında hem müslüman âlimler hem de müslüman âlimlerle yahudi, hıristiyan, Mecûsî, mülhid gibi değişik din ve akımlara mensup âlimler arasında ilmî tartışmalara girilmiş (Şevki Dayf, III, 457-459; Cemîl Saîd, V [1973], s. 187-204), bunlardan faydalı sonuçlara ulaşabilmek için tartışma âdâbi ile kurallarına ihtiyaç duyulmuş ve "ilmü âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara" (ilmü'l-münâzara) adıyla bir ilim dalı oluşmuştur. Bazı âlimlerin kullandığı "ilmü'l-cedel" tabiri ise rağbet görmemiştir. Muhtemelen, cedel kavramında sertlik ve muarızı mutlaka mağlûp etme gibi İslâm ahlâkıyla bağdaşmayan bir anlamın bulunmasına karşılık münâzaranın beraberce düşünmekle irtibatlı olması bu adın daha çok benimsenmesine vesile olmuştur. Zamanla medrese eğitiminde her öğrencinin bu alanda yazılan bir eseri okuması gelenek haline almıştır. İbn Haldûn'un belirttiğine göre cedel ve münâzara ilmini konu edinen eserler başlıca iki şekilde telif edilmiştir: Ebû'l-Usr Fahrû'l-İslâm el-Pezdevî usulü ile Rûkneddin el-Amîdî usulü. Pezdevî münâzaranın sadece Kur'an, sünnet, icmâ ve kıyastan oluşan dinî delillere dayanılarak yapılmasını esas alır ve dinî çerçeveye sınırlı kalmasını ister. Amîdî ise tartışmada dinî, felsefî ve mantıkî konularda delil olarak kullanılabilecek her bilgiden yararlanmayı kabul eder. Bu ikinci yöntem, geniş ölçüde akıl yürütme ve her konuda delil getirmeye imkân tanıdığı için daha çok kabul görmüş, ancak mugalata ve safsata türü kıyasların da kullanılmasına yol açması sebebiyle eleştirilmiştir (Muḥaddime, III, 1068; münâzara ilminin fıkhîa uyarlanması için bk. HİLÂF).

Belirlenen ilkelere göre tartışmanın niteliği ve kuralları şöylece özetlenebilir: Bir konuyu tartışan iki kişiden iddia sahibine

"muallil" (sebeup bildiren ve cevaplayan kimse), diğerine de "sâil" (iddia sahibince öne sürülen fikirleri kontrol edip delile ihtiyaç hissettiren tezlere delil isteyen ve soru soran kimse) adı verilir. Tartışan kimse naklettiği bir görüşü kaynağına dayandırmaya mecburdur. Ancak naklettiği düşüncenin doğruluk veya yanlışlığını ileri sürerse iddia sahibi olur ve tezini kanıtlamakla yükümlüdür. Zira apaçık ve zaruri şekilde bilinmeyen her iddianın delillendirilmesi gerekir. Tartışmada kanıt olarak getirilen kıyasın şekil ve muhteva yönünden doğruluğu zorunludur. Eğer delil şekil bakımından yanlış olursa "mugalata" adını alır ve geçersiz sayılır.

Münâzara esnasında bazan sâilin, bazan da muallilin başvurduğu hükümlerle ilgili kurallar şunlardır: **a)** Engelleme (men'): Öne sürülen iddiaya delil isteyerek veya delilin öncüllerine itiraz ederek muarızı reddetmek. **b)** Delili bozma (nakz): Gösterilen delillerin öncüllerine itiraz etmeden yeni bir delille onu çürütmek. **c)** İddiaya karşı koyma (muâraza): Öne sürülen iddianın zıddının doğruluğunu kanıtlamak suretiyle doğrudan doğruya iddiayı çürütmek. Sâil, delili bozma veya iddiaya karşı koyma şıklarından biriyle hareket etmek istediği takdirde muallil konumuna gelir, muallil de sâilin yerini alır. Sözü edilen üç kuralın her birinde sâil ve muallilin çeşitli görevleri mevcut olup bunlar klasik münâzara kitaplarında sayılmaktadır (Yavuz, s. 21-31). Bir iddianın reddedilmesi onun yanlışlığını göstermekten çok iddiada kapalılık bulunduğuna işaret eder, delilin bozulması ise onun yanlışlığını gösterir. Bu sebeple mukabil bir delille bozulan delilin yanlışlığına hükmedilir. Ancak delilin yanlış olması ilgili iddianın yanlışlığını gerektirmez, sadece iddia o delille kanıtlanmamış sayılır ve başka bir delile ihtiyaç duyulur. İtirazların en zayıfı engelleme ise de gerçeğin ortaya çıkmasına daha çok katkıda bulunduğundan en yararlı itiraz sayılır (Taşköprizâde, *Âdâbü'l-bahs*, s. 2-10; Ahmed Cevdet Paşa, s. 9-46).

Kavramlarla ilgili tartışma kuralları "tanım" ve "bölme" kısımlarında incelenir. "Bir kavramın karakteristik kapsamını belirleyen zihin işlemleri" demek olan tanıma ancak tanımın eksik olduğu ve yabancı unsurlar içerdiği iddiasıyla itiraz edilebilir. Bir bütünün parçalara bölünmesi halinde bölmenin tam olmadığı veya bölmeye dahil unsurların dışarıda bırakıldığı ileri sürülerek karşı çıkılabilir. Bölmeyi yapan kimse bunları cevaplandırmakla yükümlüdür

(Saçaklızâde, *er-Risâletü'l-velediyye*, s. 1-2; Gelenbevî, s. 7). Tartışma sonunda muallil başarılı olması halinde sâili ilzâm etmiş, sâil de başarılı olması durumunda muallili ifhâm etmiş sayılır.

Münâzara literatüründe üzerinde durulan konulardan biri de münâzara âdâbıdır; bununla ilgili olarak bazı ilkeler belirlenmiştir. 1. Tartışırken sözü aşırı derece uzatmamalı, ancak amacın anlaşılmasına engel olacak şekilde kısa da tutmamalıdır. 2. Yan konulara girilmemeli ve hedef sapıtılmamalıdır. 3. Tartışma esnasında gülme, hiddetlenme gibi olumsuz tavırlar gösterilmemelidir. 4. Muhataba konuşma fırsatı tanınmalıdır. 5. Münâzara kurallarını ve âdâbını bilmeyen, ayrıca alay eden ve böbürlenen kimselerle tartışmaya girilmemelidir. 6. Muhataba karşı nazik ve saygılı bir tavır takınılmalıdır. 7. Muhatabın gerçeği ortaya çıkarmasına engel olunmamalıdır.

Münâzarayla cedelin aynı şey olduğunu kabul eden âlimler bulunduğu gibi (İbn Haldûn, III, 1068) bunları ayrı ayrı ilimler sayanlar da vardır. Münâzara gerçeğin ortaya çıkarılmasını amaç edinir, cedel ise doğru veya yanlış belli bir fikrin üstün gelmesini yahut geçersiz kılınmasını sağlamak için hedefler (Saçaklızâde, *Tertibü'l-ülüm*, s. 142-143). Kur'an bu amaçla yapılan tartışmaları yasakladığından cedel adıyla ayrı bir ilim dalı gelişme göstermemiştir (bk. CEDEL).

Münâzara ilmi hakkında yazılan risâle ve kitapların başlıcaları şunlardır: Rûkneddin el-Amîdî, *el-İrşâd fî 'ilmi'l-hilâf ve'l-cedel*; Ahmed b. Hibetullah el-Medâinî, *Aḥkâmü'l-cedel ve'l-münâzara* (*Keşfü'z-zunûn*, I, 69); Adudüddin el-İcî, *Âdâbü'l-bahs ve'l-münâzara*; Ebû Muhammed İbnü'l-Cevzî, *el-İzâh li-kavânini'l-iştulâh fi'l-cedel ve'l-münâzara* (Kahire 1955); Muhammed b. Eşref es-Semerkindî, *Risâle fî âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2661); Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Uşûlü'l-manḥik ve'l-münâzara* (Kahire 1335); Taşköprizâde Ahmed Efendi, *Âdâbü'l-bahs ve'l-münâzara* (Kahire 1310); İsmâil Hakkı Bursevî, *Şerh 'alâ Âdâbi'l-bahs li-Taşköprizâde* (İstanbul 1273); Saçaklızâde, *er-Risâletü'l-velediyye fî âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara* (İstanbul 1325); Ali Rızâ Ardahânî, *Mi'yârü'l-münâzara* (İstanbul 1307); Mustafa Sabri, *'İlmü âdâbi'l-bahs ve'l-münâzara* (Kahire 1912); Muhammed Cemâleddin İstânbûlî, *Şerhu'l-Manzûmeti'z-zâhire fî kavânini'l-bahs ve'l-münâzara* (İstanbul

MÜNÂZARA

1322); Şirvanlı Ahmed Hamdi, *İlm-i Münâzara* (İstanbul 1293), Hamd b. İbrâhim el-Osman, *Uşûlü'l-cedel ve'l-münâzara fi'l-Kitâb ve's-Sünne* (Küveyt 1422).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "Münâzara" md.; Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), II, 1652; İbn Haldûn, *Mu'kaddime*, III, 1068; İbn Kutluboğa, *Tâcû't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 41; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 303; II, 599; a.mlf., *Âdâb-ü'l-bahş ve'l-münâzara*, İstanbul 1313, s. 1-10; *Keşfü'z-zunûn*, I, 38-39, 69, 579-580; Saçaklızâde, *er-Risâletü'l-velediyye*, İstanbul 1325, s. 1-2, 7-13, 64, 112; a.mlf., *Tertibü'l-ülûm* (nşr. Muhammed b. İsmâil es-Seyyid Ahmed), Beyrut 1408/1988, s. 141-143; Zebidî, *İthâfû's-sâde*, I, 279-290; Gelenbevî, *Risâletü'l-âdâb*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 1-9; Hasan Paşazâde, *Fethu'l-vehhâb şerhu Risâleti'l-âdâb*, İstanbul, ts., s. 20-52; Ali Rıza Ardahanî, *Mi'yârü'l-münâzara*, İstanbul 1307, s. 9-36; Ahmed Cevdet Paşa, *Âdâb-ı Sedâd min ilmi'l-âdâb*, İstanbul 1294, s. 5-8, 9-58; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, III, 457-459; Yusuf Şevki Yavuz, *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*, İstanbul 1983, s. 5-32, 113-182; Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, *Da-vâbitü'l-ma'rîfe*, Dimaşk 1408/1988, s. 361-375, 451-454; Hüseyin Atay, "Kur'an'a Göre Münâzara Metodu", *ACİFD*, XVII (1969), s. 259-275; Cemil Said, "el-Münâzara fi'l-âşri'l-Abbâsî", *Mecelletü Külliyyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, V, Bağdad 1973, s. 187-204. YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

□ ARAP EDEBİYATI. Arap dilinde münâzara yanında **muhâvere**, **muâraza**, **mücâdele**, **müfâhare**, **münâfere** ve **mümârât** gibi yakın anlamlı birçok kelime kullanılmaktadır. Bunlar "muhâvere" başlığı altında yer alan türlerdir. Aralarında bazı mâna farklarının bulunduğu bu kelimelerin çoğu Kur'an'da yer almaktadır. Arap edebiyatında "zıt veya farklı unsurların üstünlüklerinin karşılaştırıldığı edebî tür" şeklinde tanımlanan münâzaranın Câhiliye döneminde muhâvere, müfâhare ve münâfere olmak üzere nesir şeklinde üç çeşidi tesbit edilmiştir. İki veya daha fazla kişinin bir konuda dönüşümlü olarak görüşünü beyan ettiği konuşma türüne muhâvere adı verilmiştir. Bazan bu bir tarafın soru sorması, diğer tarafın cevap vermesi şeklinde gerçekleşirdi. Âmir b. Zarib el-Advânî ile Humeme b. Râfi' ed-Devsî arasında Himyer kralının huzurunda yapılan münâzara buna örnek gösterilir (Abdullah Abdülcebbâr – M. Abdülmün'im Hafâcî, s. 253-254). Temîm kabilesinin bilgisi Damre b. Damre el-Müayydî'nin Hîre Kralı Nu'mân b. Münzir'le yaptığı muhâvere ve ona verdiği hikmet dolu cevap (*a.g.e.*, s. 316-317), Utbe b. Rebîa ile kızı Hind arasında geçen ve Ebû Süfyân'la evliliğine dair olan muhâvere türün meşhur örnekleri içinde yer alır (*a.g.e.*, s. 316).

Soy sop, kabile ve aşiret üstünlüğü, ah-lâkî erdemlere sahip oluş, mal mülk, ev-lât ve akraba çokluğuyla övünme şeklin-de daha çok kabile ileri gelenleri arasında cereyan eden muhâverelere müfâhare adı veriliyordu. Bunun en meşhur örneği, Sâ-sânî Hükümdarı Kısra Enûşirvân ile Hîre Kralı Nu'mân b. Münzir arasında kısra'nın sarayında yapılan muhâveredir. En üstün milletin Araplar olduğunu ileri sürerek münâzaraya başlayan Hîre Kralı Nu'mân kısra'nın sorularına ikna edici cevaplar vererek galip gelmiştir (Mîşâl Âsî – Emîl Bedîr Ya'kûb, II, 1207). Nu'mân'ın sarayında düzenlenen müfâharelerde yerleşmiş bazı geleneklerin varlığı (Mahmûd Şükrî el-Âlû-sî, I, 280-281, 285-286) onun bu konudaki başarısının sebeplerindedir.

Câhiliye devrinde daha çok Rebîa-Mu-dar, Bekir-Tağlib, Kays-Temîm ve Evs-Hazrec kabileleri arasında süren müfâhare geleneği, İslâm'ın öğretileriyle uyuşma-dığı için Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râ-sîdîn dönemlerinde ehemmiyetini kaybet-mişse de Emevîler devrinde Arap ırkına dayalı bir siyaset güdülmesinin etkisiyle yeniden alevlenmiştir. Kaynaklar, Muâvi-ye b. Ebû Süfyân'ın huzurunda kabileleri-nin cömertlikleriyle ileri gelenlerinin çok-luğu ve nitelikleri konusunda münâzara-ların yapıldığını kaydetmektedir (*a.g.e.*, I, 283-285, 287). Bu türde III (IX) ve IV. (X.) yüzyıllarda birçok eser kaleme alınmıştır (İbnü'n-Nedîm, s. 172, 209; Brockelmann, *GAL*, II, 390; Sezgin, I, 318; II, 61; ayrıca bk. FAHR).

Münâzaranın en zorlusu olan münâfe-re, mutlaka bir hakemin nezaretinde ve kaybeden tarafın kazanana ödeyeceği bir ödül ortaya konarak yapılırdı. Câhiliye dev-rinin yaygın geleneklerinden olan bu tarz münâzarada iki taraf ataları ile hasep ne-seplerinin çokluğu, şeref ve değerlerinin yüceliği konusunda söz düellosuna tutu-şurdu. Soyluluğu ayakta tutan ve devamını sağlayan husus bir bakıma mal mülk olduğundan tartışmada servet çokluğu da ana konulardan birini teşkil eder. Tar-tışma kızıştığında iş ölümlerinin sayılmasına kadar giderdi. Bu Câhiliye geleneğine Kehf (18/34) ve Tekâsür (102/1-2) sûrelerinde işaret edilmektedir. Münâferenin, "Ben in-san (nefer) sayısı bakımından senden da-ha güçlüyüm" ifadesiyle başladığı için bu adla anılmış olması da muhtemeldir. Eş-raftan ve zamanın bilgeleri arasından se-çilen hakemler fitne çıkmasını önlemek için genellikle tarafların eşit olduğunu edebî ve etkili bir konuşma ile ilân ederlerdi

(Ali el-Cündî, s. 263-264). Ortaya konan ödülleri 100, bazan da 1000'e kadar ulaşan deve, köle, câriye veya altın oluyordu (krş. Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, I, 289-307). Münâ-zara konusunda ilk yazılan eserlerin mü-nâfere türünde olduğu, İbnü'n-Nedîm'in, adında "münâfere, münâferât" kelimele-ri geçen ve ilk dönemlerde yazılmış olan bazı eserleri zikretmesinden anlaşılma-ktadır (*el-Fihrist*, s. 93, 159, 161, 176, 188).

Muhâvere, müfâhare ve münâfere tü-ründeki Câhiliye münâzaralarının karakte-ristik özelliği çoğunlukla hakemlerin hu-zurunda cereyan etmesi ve secilerle örül-müş etkileyici edebî bir dilin kullanılması-dır. Buna karşılık İslâmî dönemde tama-men edebî bir tür niteliği taşıyan ve bir müellif tarafından gece ile gündüz, kılıç ile kalem gibi iki zıt veya farklı unsurun ko-nuşturulması, kendi erdem ve üstünlük-lerinin dile getirilmesi ve karşı tarafın de-lillerini çürütürerek galip gelmesi şeklin-de gerçekleşen münâzara çeşitleri de or-taya çıkmıştır. Bu türde çok defa hayalî bir kimse yahut zamanın halifesi, valisi veya âlimlerinden biri hakem olarak gösteril-miş, birçoğunda olay bir mahkemede ge-çiyormuş gibi kurgulanmıştır.

Başta Arap dili ve edebiyatı olmak üze-re kelâm, fıkıh, mezhepler, tarih, felsefe ve mantık gibi alanlarda ilmî bir konunun tartışıldığı münâzaralar ayrı bir kategori oluşturarak İslâm ilimleri tarihinde önem-li bir yer işgal etmiştir. Bu münâzaraların birçoğu halife saraylarında seçkin erkânın huzurunda gerçekleşiyordu. Arap dili ve edebiyatına dair ince meselelerin tartışıl-dığı en çetin münâzaralar, Hârûnürreşid'in sarayında Emîn ile Me'mûn'un hocası ve yedi kurrâdan biri olan Kûfe dil mektebi-nin reisi Ali b. Hamza el-Kisâî ile Basra dil mektebinin reisi Sîbeveyhi arasında ger-çekleşmiştir. "el-Mes'eletü'z-zünbûriyye" adı verilen münâzarada bir Arap atasözün-de geçen bir kelimenin i'râbi tartışma ko-nusu olmuş, hakemlik yapacak bir otorite bulunamayınca çölden getirilen bedevîle-rin hakemliğine başvurulmuş, rivayete gö-re saray hocası Kisâî'nin küçük düşürül-mesi istenmediğinden bedevîlere telkin edilen cevap verdirilmiş, neticede Sîbevey-hi, mağlûp duruma düşürülmüştür. Bu haksızlığı hazmedemeyen Sîbeveyhi Arap ülkelerini terk ederek asıl memleketi olan İran'a gitmiş ve genç yaşta kahrından öl-müştür. IV. (X.) yüzyılda cereyan eden bu tür münâzaraların en tanınmışlarından biri de elli dokuz yaşındaki Ebû Bekir el-Hâ-rizmî ile yirmi dört yaşındaki Bedüzzaman